

Problemes de salut laboral

Introducció

L'exposició dels treballadors als múltiples riscos i condicions ambientals a les que es troben sotmesos en el seu àmbit laboral pot arribar a traduir-se en una pèrdua de salut, que es pot manifestar en forma d'accident de treball, malaltia professional o bé com a malaltia relacionada amb el treball. Aquesta darrera es caracteritza pel seu unànime reconeixement per part dels professionals implicats en aquest camp, però està mancada de traducció en l'àmbit jurídic¹.

La realitat actual del món del treball, des de la perspectiva de la salut laboral, és la d'unes malalties clàssiques suficientment conegudes i susceptibles de control eficaç, així com la cada vegada major incidència de malalties emergents originades per la introducció de nous i variats agents químics, la generalització en l'ús d'agents físics, nous agents biològics, alguns d'ells encara poc coneguts i d'altres força habituals que tornen a agafar empenya com agressors de la salut, i el cada cop més sovintejat tema dels aspectes psicosocials, facilitat per la seva difusió mediàtica que ja parla de «noves epidèmies» quan es refereixen a les malalties mentals i la seva futura evolució^{2,3}.

Cal estar atents a l'evolució de totes aquestes malalties. És precís conèixer i avaluar el seu comportament mitjançant sistemes d'informació eficients⁴, formar els professionals que integren tots els estaments sanitaris i no exclusivament aquells relacionats amb la salut laboral perquè identifiquin l'origen de les malalties que atenen habitualment, realitzar una tasca preventiva basada en la detecció precoç de les malalties i adoptar mesures tècniques –adaptant el lloc de treball o prenent mesures organitzatives– o mèdiques –mitjançant recomanacions de salut– encara que estiguin en situació de retornar la pèrdua de benestar sofert⁵.

Com a darrera consideració, no es pot oblidar l'aspecte més fonamental de l'actual visió de la salut laboral que s'engrana amb les noves tendències de la salut comunitària. Cal formar els treballadors perquè coneguin les seves condicions de treball, adquireixin consciència de quines situacions els poden fer emmalaltir, quins productes són nocius per a la seva salut i quines són les mesures més adients per evitar-ho, però també cal formar-los en l'adquisició d'hàbits de vida i comportaments saludables, dotant-los d'estratègies per promocionar la seva salut⁶.

Magnitud del problema

Accidents de treball

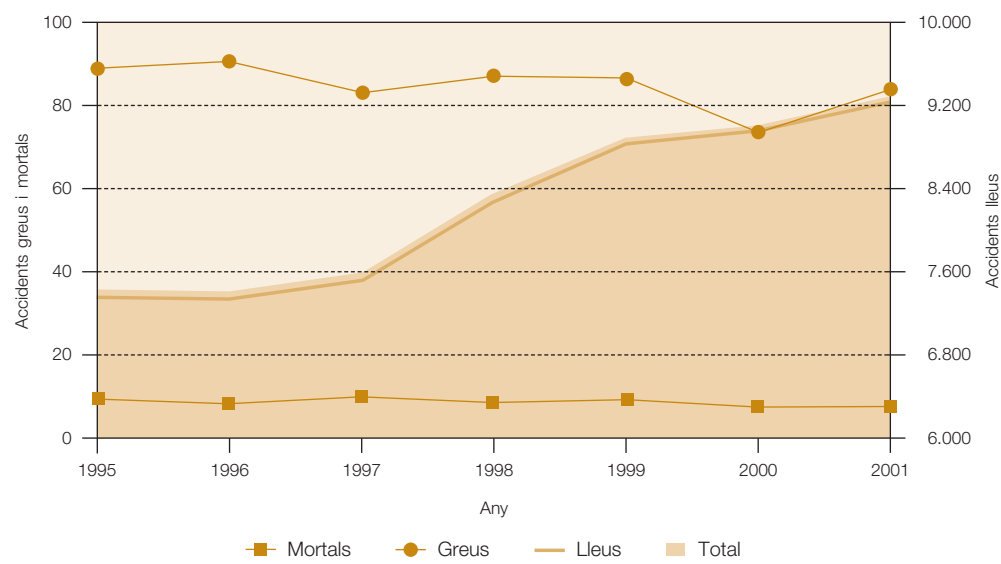
L'evolució de la sinistralitat laboral a Catalunya indica una tendència a l'augment progressiu i sostingut d'aquests processos en els darrers anys (gràfics 1 i 2).

Tot i les campanyes mediàtiques que han incidit en aquesta qüestió, a les que cal agrair l'efecte de conscienciació i debat que han generat a la societat, les dades mostren una certa estabilitat dels accidents greus i mortals.

S'ha acceptat àmpliament que la prevenció de l'accident de treball es basa en l'adopció de mesures tècniques, el respecte a les bones pràctiques de treball, la utilització dels equips preceptius i un ampli ventall d'accions que sobrepassen l'àmbit estrictament sanitari de la prevenció.

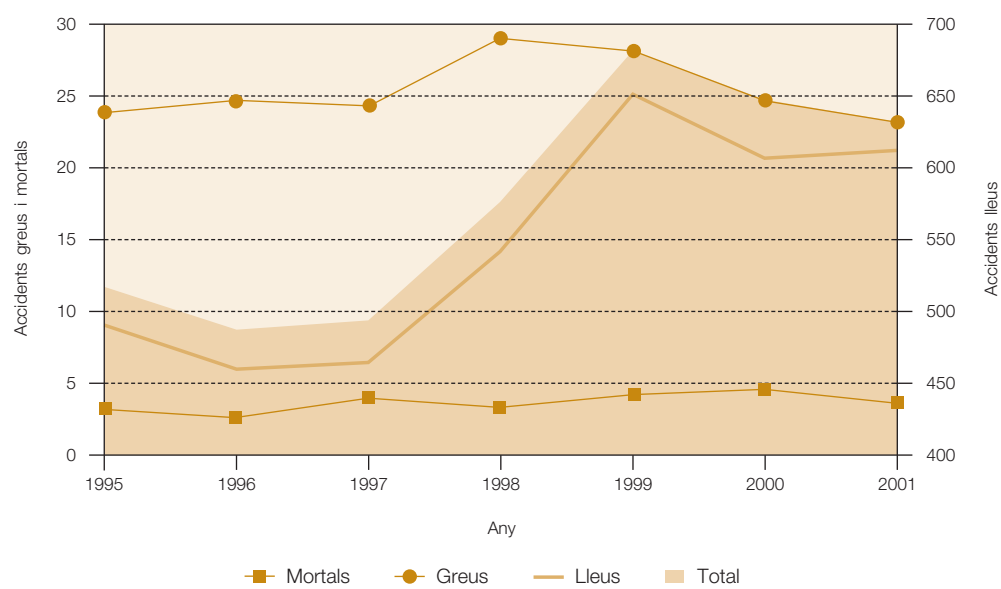
Malalties professionals

Les malalties professionals han mostrat una tendència ascendent aquests darrers anys, afectant tots els sectors de producció. L'evolució insinua un enlentiment en aquesta progressió degut a l'estabilitat d'aquests processos en els sectors de la indústria i la construcció. Cal destacar la continuïtat de la tendència ascendent en el sector serveis, donat el cada vegada més rellevant pes específic d'aquest sector com a generador de treball.

Gràfic 1. Evolució de l'accidentalitat laboral. Taxa d'accidents de treball per 100.000 assalariats, segons gravetat. Catalunya 1995-2001

Font: Estadístiques de sinistralitat del Departament de Treball, Indústria, Comerç i Turisme (www.gencat.es/stat.treb/sinistra.htm). IDESCAT (població assalariada).

Gràfic 2. Evolució de l'accidentalitat laboral. Taxa d'accidents de treball *in itinere* per 100.000 assalariats, segons gravetat. Catalunya 1995-2001

Font: Estadístiques de sinistralitat del Departament de Treball, Indústria, Comerç i Turisme (www.gencat.es/stat.treb/sinistra.htm). IDESCAT (població assalariada).

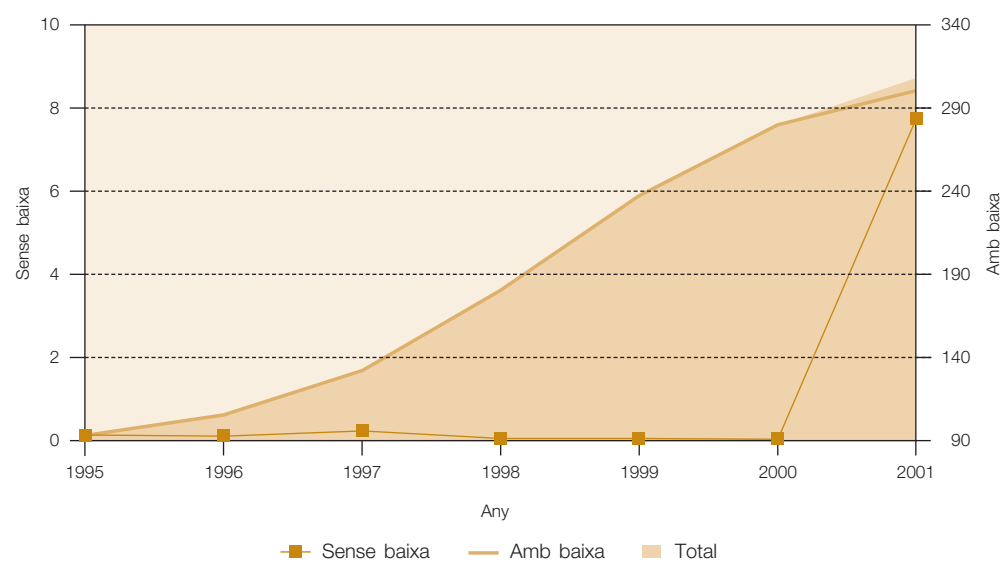
És rellevant el baix nombre de declaracions de malalties sense baixa, situació que pot interpretar-se en el sentit de que no s'efectua la declaració d'aquests processos si aquests no generen una incapacitat per treballar. Això permet entendre l'increment del nombre de declaracions de malalties osteomusculars i la percepció generalitzada d'una subdeclaració de gran nombre de processos, principalment dèrmics i respiratoris que, en molts casos amb manifestacions subclíniques, passen desapercebuts als treballadors i els propis professionals sanitaris, dificultant la seva identificació i declaració.

La subdeclaració de processos fa pensar que molts d'aquests casos són atesos a la xarxa sanitària general, principalment a l'atenció primària de salut, semblant al que succeeix amb

moltes de les malalties relacionades amb el treball. En aquest sentit, les Unitats de Salut Laboral (USL), com a unitats especialitzades de suport als diferents nivells assistencials de la xarxa pública, són un recurs fonamental en la detecció d'aquests processos⁷.

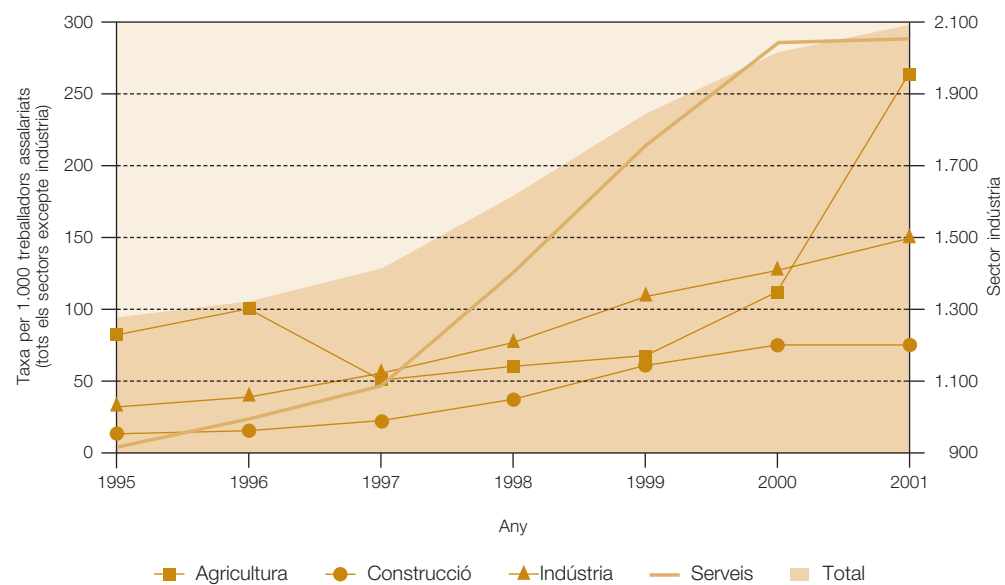
Al mateix temps que exerceixen les seves tasques de suport a la vigilància epidemiològica, també són funcions de les USL la formació dels professionals sanitaris, el desenvolupament de programes de promoció de la salut, la recerca aplicada en salut laboral i la tasca de coordinació entre la xarxa assistencial pública i la resta d'organismes i entitats implicades en l'àmbit de la salut laboral (gràfics 3 i 4).

Gràfic 3. Evolució de les taxes (taxes per 100.000 assalariats) de morbiditat per malalties professionals declarades, amb i sense baixa. Catalunya 1995-2001

Font: Estadístiques de sinistralitat. Departament de Treball, Indústria, Comerç i Turisme (www.gencat.es/stat.treb/sinistra.htm). EPA (IDESCAT). Població assalariada (<http://www.idescat.es/scripts/dce.dll?TC=3&ID=5706>).

Gràfic 4. Evolució de les taxes de morbiditat per malalties professionals declarades amb baixa segons sector d'activitat. Catalunya 1995-2001

Font: Estadístiques de sinistralitat. Departament de Treball, Indústria, Comerç i Turisme (www.gencat.es/stat.treb/sinistra.htm). EPA (IDESCAT). Població assalariada (<http://www.idescat.es/scripts/dce.dll?TC=3&ID=5706>).

Objectius de salut i de disminució de risc per a l'any 2010

1. D'aquí a l'any 2010 cal reduir la taxa de morbiditat per accidents de treball amb baixa en el lloc de treball en un 10%.
Indicador d'avaluació: Anàlisi de les tendències de morbiditat per accidents de treball amb baixa en el lloc de treball.
2. D'aquí a l'any 2010 cal que la taxa de mortalitat per accidents de treball en el lloc de treball s'hagi reduït en un 10%.
Indicador d'avaluació: Anàlisi de les tendències de mortalitat per accidents de treball en el lloc de treball.

Objectius operacionals del Pla de salut 2002-2005

1. D'aquí a l'any 2005, el Departament de Sanitat i Seguretat Social haurà normativitzat les activitats sanitàries d'aplicació en els serveis de prevenció de les empreses de Catalunya.
Indicador d'avaluació: Existència de la normativa d'aplicació.
2. D'aquí a l'any 2005, el Departament de Sanitat i Seguretat Social sistematitzarà els procediments de vigilància de la salut de l'activitat sanitària dels serveis de prevenció.
Indicador d'avaluació: Existència de guies de bona praxi.
3. D'aquí a l'any 2005, el Departament de Sanitat i Seguretat Social tindrà coneixement i haurà identificat els elements estructurals i de funcionament de l'activitat sanitària dels serveis de prevenció i les seves modificacions.
Indicador d'avaluació: Existència d'un document que integri la informació obtinguda dels criteris d'avaluació de l'activitat sanitària dels serveis de prevenció.
4. D'aquí a l'any 2005, el Departament de Sanitat i Seguretat Social dissenyarà el protocol d'actuacions conjuntes entre els centres de seguretat i condicions de salut en el treball i les USL.
Indicador d'avaluació: Existència d'un document que estableixi el protocol d'actuació conjunta establert entre ambdues administracions.
5. D'aquí a l'any 2005, el Departament de Sanitat i Seguretat Social elaborarà un programa estratègic de promoció de la salut en funció de les activitats preventives i prioritats del Pla de salut, i el difondrà als serveis de prevenció i altres entitats involucrades en la salut laboral per tal que el facin arribar a les empreses.
Indicador d'avaluació: Existència del programa i activitats de difusió dutes a terme.
6. D'aquí a l'any 2005, el Departament de Sanitat i Seguretat Social avaluarà l'actual desplegament territorial de les USL amb l'objectiu d'adequar els recursos i homogeneïtzar el seu funcionament.
Indicador d'avaluació: Existència del document d'avaluació de les USL.
7. D'aquí a l'any 2005, el Departament de Sanitat i Seguretat Social definirà el mecanisme de difusió de les dades obtingudes a partir del sistema d'informació en salut laboral, amb l'objectiu de garantir-ne el seu funcionament periòdic.
Indicador d'avaluació: Existència d'un model de difusió de les dades de salut laboral a partir del sistema d'informació en salut laboral.

8. D'aquí a l'any 2005, el Departament de Sanitat i Seguretat Social determinarà un model d'acreditació de la formació continuada per als professionals sanitaris de l'àmbit de la salut laboral.

Indicador d'avaluació: Existència del document dels criteris d'acreditació.

9. D'aquí a l'any 2005, el Departament de Sanitat i Seguretat Social haurà dissenyat i iniciat un estudi epidemiològic per identificar la prevalença de patologies emergents en els sectors productius estratègics.

Indicador d'avaluació: Iniciació de l'estudi.

10. D'aquí a l'any 2005, els centres d'ensenyament primari i secundari hauran integrat, en les diferents àrees del projecte curricular, objectius, activitats i continguts d'educació per a la salut en relació amb la seguretat i la salut en el treball.

Indicador d'avaluació: Existència de la matèria en els cicles formatius esmentats.

11. D'aquí a l'any 2005, el Departament de Treball, Indústria, Comerç i Turisme haurà dissenyat, validat i posat en pràctica una enquesta sobre les condicions de treball relacionades amb la prevenció de riscos laborals dels catalans.

Indicador d'avaluació: Existència de l'enquesta i activitats dutes a terme.

12. D'aquí a l'any 2005, s'hauran iniciat els estudis reglats de graduat superior en prevenció de riscos laborals en la formació professional.

Indicador d'avaluació: Existència de la matèria en el cicle formatiu esmentat.

13. D'aquí a l'any 2005, s'hauran dissenyat les titulacions universitàries de primer i segon cicle específiques de prevenció de riscos laborals.

Indicador d'avaluació: Existència de la matèria en els cicles formatius esmentats.

14. D'aquí a l'any 2005, el Departament de Treball, Indústria, Comerç i Turisme haurà identificat les activitats, operacions i processos que comporten especial perillositat per a la seguretat i la salut dels treballadors i treballadores.

Indicador d'avaluació: Existència del document amb la informació sobre les activitats, operacions i processos que comporten especial perillositat per a la seguretat i la salut dels treballadors i treballadores.

15. D'aquí a l'any 2005, el Departament de Treball, Indústria, Comerç i Turisme disposarà de guies informatives sobre riscos i mesures preventives en les activitats, operacions i processos identificats com d'especial perillositat.

Indicador d'avaluació: Disponibilitat de les guies.

Activitats

Per al període 2002-2005 es proposen les següents accions prioritàries en matèria de salut laboral:

- Elaboració i difusió de guies de bona praxi als serveis de prevenció, per a la gestió de la seva activitat principal de vigilància de la salut.
- Control de l'actuació sanitària dels serveis de prevenció i constatació de la idoneïtat de les seves actuacions.
- Consolidar l'actuació de les USL i articular-les amb l'atenció primària de salut com a eina fonamental de la salut laboral en el nostre àmbit territorial.
- Difusió d'activitats preventives i de promoció de la salut orientades al col·lectiu de la població treballadora.

- Difusió dels resultats del sistema d'informació laboral com a eina d'avaluació i planificació sanitàries.
- Formació dels professionals de la salut per millorar els seus coneixements i habilitats per a la prevenció d'accidents laborals.
- Impulsar la normativa d'aplicació de les activitats sanitàries en els serveis de prevenció de les empreses.
- Elaboració d'un document que integri la informació obtinguda dels criteris d'avaluació de l'activitat sanitària dels serveis de prevenció.
- Elaboració d'un document que estableixi el protocol d'actuació conjunta establert entre l'administració sanitària i la laboral.
- Realització d'actuacions contínues de promoció de la prevenció de riscos laborals per sensibilitzar i conscienciar la societat en general i el món del treball en particular.
- Creació i difusió del programa estratègic de promoció de la salut en funció de les activitats preventives i prioritats del Pla de salut.
- Elaboració d'un document d'avaluació de les USL.
- Elaboració d'un document que determini el model d'acreditació de la formació continuada per als professionals sanitaris de l'àmbit de la salut laboral.
- Iniciació d'un estudi epidemiològic que identifiqui la prevalença de malalties emergents en els sectors productius estratègics.
- Elaboració de continguts sobre seguretat i salut laboral en el treball en programes curriculars dels centres d'ensenyament primaris i secundaris. Introducció d'estudis reglats de graduat superior en prevenció de riscos laborals en la formació professional, i disseny de les titulacions universitàries de primer i segon cicle específiques de prevenció de riscos laborals.
- Disseny i posada en marxa d'una enquesta sobre condicions de treball.
- Continuació i increment de les actuacions de vigilància i control en aquelles activitats i processos d'especial perillositat.
- Foment de la constitució dels òrgans de representació dels treballadors en matèria de prevenció de riscos laborals.

Avaluació

- Anàlisi de l'evolució de la morbiditat per accidents de treball amb baixa en el lloc de treball, mitjançant estadístiques de sinistralitat del Departament de Treball, Indústria, Comerç i Turisme.
- Anàlisi de l'evolució de la mortalitat per accidents de treball en el lloc de treball, mitjançant estadístiques de sinistralitat del Departament de Treball, Indústria, Comerç i Turisme.
- Anàlisi de l'existència, la distribució i la implantació de normativa, guies informatives i de bona praxi, criteris d'avaluació de l'activitat sanitària dels serveis de prevenció, protocol d'actuacions conjuntes entre els centres de seguretat i condicions de salut en el treball i les USL, programes específics proposats, i desplegament territorial de les USL.
- Estudi epidemiològic per identificar la prevalença de patologies emergents en els sectors productius estratègics.
- Estudi específic per identificar les activitats, operacions i processos que comporten especial perillositat per a la seguretat i la salut de les treballadores i treballadors.
- Disseny, valoració i posada en marxa d'una enquesta per conèixer les condicions de treball relacionades amb la prevenció de riscos laborals dels catalans.

- Estudis específics per conèixer l'existència de matèria en prevenció de riscos laborals en els diferents cicles formatius (ensenyament primari i secundari, graduat superior, i titulacions universitàries de primer i segon cicle), i l'existència d'un model d'acreditació de formació continuada per als professionals sanitaris en l'àmbit de la salut laboral.

Intervencions prioritàries del Pla de salut de Catalunya 2002-2005

Els propers anys cal seguir desenvolupant la política de seguretat i salut laboral, d'acord amb la Llei de prevenció de riscos laborals i amb les directrius consensuades amb els agents socials en el Pla de prevenció de riscos laborals de Catalunya, consolidant i aprofundint les intervencions en matèria de salut laboral assenyalades en períodes de planificació precedents del Pla de salut. Les prioritats d'intervenció que es plantegen es duran a terme mitjançant la col·laboració interdepartamental, fonamentalment entre l'administració sanitària i la laboral que, pel Pla de salut de Catalunya 2002-2005, són:

- Millora de la cobertura de la declaració de malalties professionals.
- Millora de la detecció i declaració de malaltia professional atesa a l'atenció primària de la xarxa pública.
- Extensió de la formació en salut laboral als professionals d'atenció primària que treballen a la xarxa sanitària pública.
- Augment de la notificació de malalties relacionades amb el treball.
- Millora dels continguts sanitaris dels serveis de prevenció.
- Millora de les condicions de treball relacionades amb la seguretat i la salut en el treball.
- Extensió de la cultura preventiva al conjunt dels agents que intervenen en la relació laboral.
- Establiment de recomanacions per a la prevenció i control d'activitats, operacions i processos identificats com d'especial perillositat.
- Desplegament d'activitats preventives i de promoció de la salut adreçades als treballadors a les empreses.
- Difusió de les dades del sistema d'informació sobre salut laboral.

Referències bibliogràfiques

1. Benavides FG, Ruiz Frutos C, García AM. Trabajo y salud. En: Benavides FG, Ruiz Frutos C, García AM, editores. Salud Laboral. Conceptos y técnicas para la prevención de riesgos laborales. 2.ª ed. Barcelona: Masson, 2002; p. 37-48.
2. Artazcoz L. La salud laboral ante los retos de la nueva economía. Gac Sanit 2002; 16 (6): 459-61.
3. Delclós J, Betancourt O, Marqués F, Tovalía H. Globalización y salud laboral. Archivos de Prevención 2003; 6 (1): 4-9.
4. Benavides FG, Pérez G, Gispert R. Revisión de las fuentes de datos disponibles y propuesta de indicadores de vigilancia de salud laboral. Archivos de Prevención 2002; 5 (2): 62-7.
5. World Health Organization. Regional Office for Europe. Good practice in occupational health services: a contribution to workplace health. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe, 2002.
6. Benavides FG, Benach J, Moncada S. Empresas saludables. En: Colomer-Revuelta C, Álvarez-Dardet C, editores. Promoción de la salud y cambio social. Barcelona: Masson, 2000; p. 163-72.
7. Castejón J, Company A, Fàbregas G, Funés J. Les Unitats de Salut Laboral de l'administració sanitària. Annals de Medicina 2002; 85 (5): 247-50.

